

[Bulletin advokacie 1-2/2018, s. 22]

NÁHRADA ÚJMY ZPŮSOBENÉ NÁHODOU

Ustanovení o povinnosti nahradit škodu způsobenou náhodou před účinností nového občanského zákoníku v právní úpravě chybělo. Ta však vyvolávala mnohé aplikační potíže. Proto se navrhla výslovná úprava této právní otázky s tím, že základem je pojetí formulované ve vládním návrhu občanského zákoníku z r. 1937, které respektuje klasické konstrukce obsažené ve standardních evropských kodexech. Pro pochopení dnešní regulace je tak více než vhodné nejen představit samotné znění tohoto ustanovení v o. z., ale i jeho genezi, o což se pokusím v následujícím článku.

Doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D., LL.M.,

je advokátem, právním expertem v Havel & Partners s. r. o., advokátní kancelář, a docentem na PF UP v Olomouci.

Dnešní znění § 2904 zní: „Újmu způsobenou náhodou nahradí ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilé újmě zabránit.“

I. Geneze ustanovení

Původní předobraz komentovaného ustanovení lze nalézt v **§ 1311 OZO**: „(O povinnosti k náhradě škody – 4. způsobené náhodou) Pouhá náhoda postihuje toho, v jehož jmění nebo osobě se udá. Dal-li však někdo k náhodě ze své viny podnět; přestoupil-li zákon, který má zabránit náhodným škodám; nebo vmísil-li se bez nutné potřeby do cizích záležitostí; odpovídá za všechnu újmu, která by jinak nebyla vznikla.“¹ Toto pravidlo však bylo v našem právu zakotveno již v Koldínových Městských právech.²

OZO tedy poté, co výslovně zakotvil větu, že náhodu pociťuje vlastník (*casum sentit dominus*), upravil v tomto ustanovení tři případy, kdy se náhoda přičítá jiné osobě:

1. tzv. podnícení škody,
2. porušení ochranné normy,
3. nedovolené nepřikázané jednání.

Jedná se o případy **tzv. smíšené náhody (*casus mixtus*)**,³ kdy se v důsledku zavinění může realizovat sama o sobě náhodná příčina. Jako *casus* se označovala okolnost, kterou

nebylo možné odvrátit. Tento byl buď *merus*, nebo *mixtus*, a to v závislosti na tom, zda byl spojen se zaviněním, nedbalostí. Höpfner to trefně formuluje tak, že pokud bylo možné následky takové okolnosti (*casus*), tj. jí způsobenou škodu, odvrátit lidskou chytrostí a silou, a toto se opomene, pak jde o *casus mixtus*; není-li to možné, jde o *casus merus*.⁴

První případ je podle Ehrenzweiga případem čisté odpovědnosti za zavinění.⁵

Ehrenzweig správně zdůrazňuje, že se nejedná o kodifikaci obecnoprávní nauky o *versari in re illicita*, podle které jednatel nese všechny následky svého protiprávního jednání; tuto nauku dokonce označuje jako mimořádně dětinskou.⁶ Poněkud matoucí dikce souvisí s tehdejší naukou o kauzalitě. Příčinou (*Ursache*) v užším smyslu slova se chápala jen tzv. *causa proxima*, která nutně vede k následku, zatímco tzv. *causa remota*, která škodu sama o sobě nevyvolala, nýbrž „jen“ umožnila, se označovala jako podnětí (*Veranlassung*).⁷ Je-li *causa remota* zaviněna, avšak *causa proxima* jen náhoda, pak byla podle tehdejší nauky škoda – byť zaviněná – jen škodou náhodnou.⁸ Na tuto nauku reaguje § 1311 OZO, který pro takový případ normuje povinnost k náhradě škody, což vyjadřuje právě slovy: „*dal k náhodě ze své viny podnět*“. Tato dikce je však poněkud nepřesná, neboť podnět nebyl dán k náhodě, nýbrž ke škodě, kterou tato náhoda způsobila.⁹ Příkladem může být ponechání cizí věci – knihy na zahradě, když následně začne pršet a kniha je deštěm zničena. V tomto případě je ponechání knihy pod širou oblohou na zahradě zaviněná *causa remota*, která umožnila, aby náhodná *causa proxima* (déšť) vyvolala způsobení škody. Do této kategorie byl řazen i případ zaviněného přivedení se do stavu nezpůsobilosti (např. opilosti), ve kterém je následně způsobena škoda;¹⁰ tento případ nyní řeší výslovně § 2922 o. z.

Koziol správně poukazuje na to, že se v soukromém právu zavinění nemusí vztahovat na veškeré škodné následky, nýbrž jen na „první následek“. Odpovědnost je ohraničena tím, že se odpovídá zpravidla jen za předpokladu adekvátnosti (objektivní předvídatelnosti) a nexu protiprávnosti.¹¹ Také podle § 2910 odst. 1 se zavinění vztahuje jen na porušení absolutního práva, nikoli škodu samotnou („*nahradí poškozenému, co tím způsobil*“). Podobně podle druhé věty § 2910 se zavinění opět nevztahuje na vznik škody, nýbrž na porušení ochranné normy. Rozsah náhrady není dán zaviněním, nýbrž ochranným účelem normy.

Druhým případem je výslovná úprava porušení ochranné normy. Zde se již projevuje nauka o ochranném účelu normy, resp. nexu protiprávnosti (*Rechtswidrigkeitszusammenhang*).¹² Ehrenzweig uvádí: „*Kdo přestoupí ochranný zákon, neodpovídá za libovolná, nýbrž jen za taková náhodná poškození, jimž tento zákon chtěl předejít.*“¹³ Ve stejné době judikoval i československý Nejvyšší soud: „*K odůvodnění*

nároku na náhradu škody podle § 1311 obč. zák. nestačí samo o sobě porušení nějaké normy, nýbrž protiprávním jednáním, má-li jím být založen nárok na náhradu škody, musí být porušeny právě ony zájmy, které jsou chráněny dotčenou normou.“

Konečně třetí případ navazuje na koncepci nepřikázaného jednání v OZO, podle které se zásadně nikdo nesmí vměšovat do záležitostí jiné osoby (srov. § 1035 OZO).

Jak vyplývá z důvodové zprávy k vládnímu návrhu OZ z roku 1937, byla při přípravě jednotného čs. občanského zákoníku první věta § 1311 OZO o tom, že náhodu pocituje vlastník, vypuštěna jako nadbytečná.¹⁴ Současně byl vypuštěn i třetí případ týkající se vměšování do záležitostí jiné osoby jako zbytečný přežitek z doby policejního státu.¹⁵ Jinak byl text v zásadě ponechán v souladu s § 1311 OZO. Výsledkem bylo znění § 1132 OZ 1937: *„Byla-li škoda způsobena náhodou, je povinen ji nahraditi, kdo porušil předpis nebo zařízení, které mají zabrániti nahodilým škodám, nebo kdo k náhodě ze své viny dal podnět.“* Za zdůraznění stojí, že se zde vedle porušení ochranné normy zvláště klade důraz i na porušení ochranného zařízení.

Z formulace § 1132 OZ 1937 pak vycházel i § 341 OZ 1950, když normoval odpovědnost za škodu způsobenou náhodou: *„Za škodu způsobenou náhodou odpovídá ten, kdo dá ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že poruší předpis nebo zařízení, které mají zabránit nahodilým škodám.“* Dání podnětu k náhodě již nebylo samostatnou skutkovou podstatou, nýbrž jen uvozením k úpravě následků za porušení ochranné normy nebo ochranného zařízení. Zjevně se zde reflektovala Ehrenzweigova kritika samostatné skutkové podstaty dání podnětu k náhodě.

Citované ustanovení OZ 1950 bylo téměř doslova převzato do § 2904 o. z.¹⁶ Oproti svému inspiračnímu zdroji vykazuje jen drobné formulační změny a pravděpodobně i jednu redakční chybu (k tomu níže).

II. Náhoda

1. Pojem náhoda obecně

Jednotný pojem náhoda neexistuje. Naopak se obecně užívá v několika různých významech a také může mít specifický význam v rámci jednotlivého ustanovení.

Pojem náhoda se obecně užívá jak v absolutním, tak i v relativním smyslu.

Náhoda v **absolutním smyslu** znamená něco neodvratitelného, nevypočitatelného, nebo něco nezaviněného, případně, co vůbec nemá za příčinu jednání člověka. Jde o řadu různých pojetí, která mají společné, že se uplatní obecně, nikoli jen ve vztahu k určité osobě.

Naproti tomu jako náhoda v **relativním smyslu** se určitá skutečnost posuzuje právě jen ve vztahu k určité osobě; typicky např. v obligačních vztazích, kdy se nebezpečí náhodného zániku věci naplní i v případě, kdy věc protiprávně zničí třetí osoba, za kterou však žádná ze stran neodpovídá.¹⁷

Zpravidla se jako náhoda obecně označuje **událost, za kterou nikdo neodpovídá**,¹⁸ a to opět buď v absolutním (neodpovídá vůbec nikdo), nebo v relativním smyslu (neodpovídá za ni konkrétní osoba).

V rámci **deliktní odpovědnosti**, kde se zásadně odpovídá za zavinění, se za náhodu zpravidla považuje **nezaviněná** okolnost, případně nezaviněný následek (škoda).¹⁹

V rámci **smluvní** odpovědnosti (§ 2913 o. z.) je za náhodu vhodné považovat následky, které nejsou přičitatelné dlužníkovi ani věřiteli (jsou objektivně nepředvídatelné, způsobené třetí osobou, za kterou dlužník ani věřitel neodpovídají, atd.).

Uvedené vymezení náhody jako události, za kterou nikdo neodpovídá, lze považovat za základní a výchozí. S ohledem na různost používání tohoto pojmu však může být nanejvýš **podpurným vymezením**. To znamená, že výklad konkrétního ustanovení může založit pro daný případ odlišný, specifický význam tohoto pojmu.

2. Vyšší moc

Zvláštním případem náhody je tzv. **vyšší moc** (*vis maior, casus maior, damnum fatale, vis divina*). Tento pojem má původ v římském právu, kde však nebyl nikdy obecně definován, spíše byly uváděny jen konkrétní případy, kdy se o vyšší moc jedná a kdy nikoli. O obecnou definici se snažila právní doktrína až v období recepce a zejména pak od 19. století, avšak jednotného pojetí se dosáhnout nepodařilo. Např. Wolff označuje vyšší moc za jeden z nejnešťastněji zvolených pojmů právní vědy.²⁰ Z důvodu **nejasnosti** tohoto pojmu se mu někdy legislativa zcela záměrně vyhýbala, tak tomu bylo např. při přijetí automobilového zákona z roku 1908,²¹ což se stále projevuje v úpravě

odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku. Přesto pojem vyšší moc normotvůrce stále někdy užívá, a to jak ve vnitrostátní úpravě (např. § 2925 o. z.), tak i v pramenech mezinárodního práva.²²

Terminologie socialistického práva tento pojem nepoužívala, nýbrž namísto toho užívala pojem „**neodvratitelná náhoda**“ (viz níže).²³

Přehled geneze zákonné úpravy

Jak bylo uvedeno, byl pojem vyšší moc vlastní již **římskému právu**. Z hlediska zde projednávané materie je významné, že plnil liberační důvod při přísné objektivní odpovědnosti lodníků za zboží, které přepravovali, a též při odpovědnosti hostinských a majitelů stájí za věci, které od cestujících převzali do opatrování (*receptum nautarum cauponum stabulatorium*).²⁴ Příkladem vyšší moci bylo potopení lodi s nákladem v bouři nebo ztráta zboží při přepadení piráty. Následně byla odpovědnost lodního přepravce rozšířena i na případy poškození zboží, ke kterému došlo ještě na souši, avšak po jeho předání přepravci. Často se uvádělo, že důvodem této přísné odpovědnosti byla špatná pověst dotčených osob, resp. povolání.²⁵

V novější době byla římskoprávní pravidla pro *receptum nautarum* rozšířena i na pozemní přepravu.²⁶ Velmi záhy se v rámci recepce římského práva tato úprava dostala i do práva v českých zemích.²⁷ Toto řešení následně převzal i všeobecný zákoník obchodní v čl. 395: „*Dovozník ručí za škodu, která vznikla ztrátou nebo poškozením nákladu od převzetí až do dodání, pokud neprokáže, že ztráta nebo poškození povstaly vyšší mocí (vis maior) ...*“.

Uvedená římskoprávní úprava byla inspirací i pro úpravu odpovědnosti za škodu při moderních způsobech přepravy. Tak tomu bylo již při úpravě odpovědnosti za škodu způsobenou **provozem železnice**. Již pruský železniční zákon z roku 1838 vylučuje odpovědnost železničního podniku, pokud škoda byla způsobena neodvratitelnou vnější náhodou (§ 25). Náš rakouský zákon o ručení železničních podniků z roku 1869, který vycházel z předchozí pruské úpravy, již výslovně hovoří o vyšší moci (*vis maior*).²⁸ Randa přitom výslovně zdůrazňuje, že pojem vyšší moc má plně odpovídat právě čl. 395 všeobecného **obchodního zákoníku**.²⁹

Konstrukce odpovědnosti za provoz železnic byla následně v pozdější době **vzorem pro řadu následujících úprav**, a to jak pro odpovědnost za škodu způsobenou automobilovou dopravou, tak i obecnějších úprav odpovědnosti za zvláště nebezpečné provozy (srov. § 2925).

Vývoj názorů na obsah pojmu vyšší moc

Vývoj do pol. 19. století

V období recepce se právní nauka pokoušela obecně vymezit i pojem vyšší moc. Již glosátoři považovali za vyšší moc případy nezaviněné náhody. K vyloučení povahy určité okolnosti jako vyšší moci postačovala *culpa levissima*. Toto pojetí tedy **ztotožňovalo nezaviněnou náhodu s vyšší mocí**. Glosa výslovně uváděla: „*intra levissimam culpam et casum fortuitum nihil est medium*“. Exner zdůrazňuje, že toto pojetí v minulosti mnohokrát opanovalo právní doktrínu.³⁰

Jiný směr **rozlišoval mezi náhodou a vyšší mocí**. Zde se vyvinula dvě základní pojetí. První pojetí se snažilo zobecnit příklady uvedené v římskoprávních pramenech, tj. zejména boží moc a moc nepřítele; v novější době se hovořilo o **živelní události** (*Elementarereignis*), případně **přírodní síle** (*Naturgewalt*).³¹

Převažující však byl názor, který se snažil hledat společný znak živelní události a nepřátelského přemožení (*vis piratorum*) a našel jej v kritériu neodvratitelnosti. *Vis maior* pak byla vymezena jako **neodvratitelná náhoda**: *casus cui resisti non potest*.³² Nejde přitom o neodvratitelnost *in concreto*, nýbrž *in abstracto*: náhoda musí být podle své povahy taková, že lidské síly proti tomu nic nezmůžou.³³ Zde se tedy opouští identita *casus* a *vis maior* a je snaha najít objektivní kritérium. Až do poloviny 19. století jde o panující mínění.³⁴

Goldschmidt

Je-li kritériem neodvratitelnost, pak je třeba stanovit, pro **jaký subjekt** má být daná okolnost nepřekonatelná? Správně poukazuje Exner, že událost, se kterou si zámořský parník hravě poradí, může být pro bárku nezdolatelná. Pak je třeba se ptát, co jsou pro železnice, koňské dráhy, pro obyčejné povozy, pro parníky atd. nehody, se kterými si pravidelně nelze poradit. Tím se však vzdáváme objektivního vymezení pojmu *vis maior*. Potom ovšem není zjevná žádná racionální hranice, kde má tato klasifikace ustát, neboť v rámci každé z těchto kategorií existují ještě značné rozdíly. Proto při tomto přístupu podle Exnera nezbyvá než vycházet z **individuálního** pojetí: „*Určitou událost je třeba právně posoudit jako vis maior, pokud je podle situace v konkrétním případě pro dotčeného neodvratitelná a nepřekonatelná.*“³⁵

S tímto pojetím skutečně přišel **Levin Goldschmidt**,³⁶ který poprvé podrobil pojem vyšší moc v rámci římskoprávní úpravy recepta podrobnému zkoumání; jeho závěry byly následně téměř obecně akceptovány.³⁷ **Jako vyšší moc charakterizoval události, které nebyly zaviněny recipientem a ani nejsou zaviněny jeho pomocníky nebo nejsou způsobeny třetími osobami, pokud jim však recipient mohl zabránit.**³⁸ Zavinění recipienta se však mělo posuzovat nikoli jako *culpa levis*³⁹ (péče řádného hospodáře), nýbrž recipient měl být *ex recepto* povinen k „**mimořádným opatřením opatrnosti, která byla indikována okolnostmi**“.⁴⁰

Toto použití **mimořádných pravidel opatrnosti** velmi přesvědčivě kritizoval Exner.⁴¹ Ostatně i Goldschmidt sám uváděl, že hranice mezi zanedbáním této mimořádné opatrnosti a běžným zaviněním je velmi neostrá.⁴² Mělo jít o výkon nejvyšší opatrnosti a péče, kterou lze podle konkrétních poměrů rozumně požadovat. Exner poukazuje na to, že se vyžaduje velmi obtížné posouzení ze strany soudce, neboť jde o hledisko, které přesahuje míru té pečlivosti a opatrnosti, kterou lze od zdatných lidí očekávat. Jde tedy o přísnější odpovědnost, avšak jak přísnou? Trefně uvádí, že „*mimořádné je vždy individuální, netypické, a tím nezpůsobitelné k tomu, aby bylo prostředkem pro srovnání a posuzování*“. Přesvědčivé praktické použití tohoto kritéria je tak vlastně nemožné. Uvádí velmi dobrý příklad se stavbou mostu: lze se ptát znalce, zda žalovaný při zhotovení mostního pilíře užil nejen všechno umění svého oboru a aplikoval prostředky a opatření svědomitého technika, nýbrž zda učinil i to, co by považoval za nezbytné zvláště bázlivý technik? Znalec by nemohl dát žádnou přesvědčivou odpověď. Exner trefně konstatuje: „*co by totiž takový člověk udělal, nelze říci, neboť různé podiviny vždy napadnou velmi rozličné nápady*“.⁴³

Tato praktická neproveditelnost vedla k tomu, že soudy používaly běžné měřítko pro stanovení zavinění. Ve skutečnosti se totiž od příslušného podnikatele požadovala opatrnost a opatření, které bylo možné očekávat od řádné a zdatné instituce svého druhu, podle měřítka dnešního stavu pomocných prostředků, ale též s ohledem na hospodářsky odpovídající míru jejich použití ve vztahu k účelu podnikání a k pravděpodobnosti nebezpečí, kterému má být zabráněno.⁴⁴

Ostatně proti použití tohoto kritéria hovoří i to, že z civilistiky bylo též vyčleněno kritérium *diligentissimus pater familias* a *culpa levissima*.⁴⁵

Tento přístup, který vychází z kritéria péče povinného subjektu vystupňované na nejvyšší rozumnou míru, se začal označovat jako **subjektivní nebo relativní teorie**.⁴⁶

Exner

S kritikou Goldschmidtova pojetí přišel zejména již výše citovaný Exner, který hledal kritérium vyšší moci v charakteru události samotné. Tento přístup se označuje **objektivní teorie**.⁴⁷

Exner se snažil hledat **smysl a účel** uvedených pravidel a s jeho pomocí se pokoušel precizovat pojem vyšší moc. Za pozornost tak stojí, že již v roce 1883 používal teleologický výklad.⁴⁸ Tento smysl a účel spatřoval nikoli jen ve špatné pověsti dotčených osob, resp. povolání, která vyžadovala jejich přísnější odpovědnost,⁴⁹ nýbrž v **pravidelně se opakující důkazní nouzi**, ve které se nachází vlastník zboží, které bylo svěřeno lodníkovi, hostinskému nebo provozovateli stájí. Tato důkazní nouze nastává v případě svěřeni věci komplikovanému organismu, kdy jednotlivec není vůbec s to kontrolovat, co se s jeho věcí děje, a případně proč došlo k jejímu poškození. V těchto případech je pravidelně jen žalovanému přístupný dotčený okruh skutečností se všemi jednotlivostmi, čímž z nich může libovolně vyjmout jen pro něho výhodné skutečnosti a ty uplatnit, zatímco osoba z veřejnosti jen bezmocně stojí, neboť nic neví, a proto ani nic nemůže namítnout.⁵⁰ Jde o případy, kdy tato situace důkazní nouze nastává tak řečeno s přírodní pravidelností, a vždy ve prospěch škůdce a v neprospěch poškozeného.⁵¹ Jinde hovoří o nerovném vztahu stran ke skutkovému materiálu.⁵²

V uvedeném případě ani **nepostačuje převrácení důkazního břemene**, neboť poškozený by neměl co namítnout vůči protidůkazu ze strany provozovatele.⁵³

Řešení, které stanoví římské zákony, tak spočívá v přenesení nebezpečí věci (*Sachgefahr, periculum rei*) na recipienta, z důvodu *publica utilitas*, za účelem vytvoření účinné právní ochrany pro veřejnost.⁵⁴ Důvodem tohoto řešení je tedy podle Exnera, aby byla otázka zavinění zcela vyloučena, a důvod pro toto vyloučení spočívá v pravidelné nepřístupnosti důkazního materiálu pro poškozeného: jelikož v zásadě věrný obraz konkrétního skutkového stavu není prakticky zjistitelný, nemá být konkrétní skutkový stav vůbec zohledněn při rozhodnutí, kdo ponese škodu; je důstojnější a spravedlivější, aby soudce o otázce zavinění vůbec nerozhodoval, než by o ní musel rozhodovat na základě jednostranného přednesu (*einseitige Vorlage*).⁵⁵ Na jiném místě vysvětluje toto pravidlo takto: „**V zájmu ochrany právního styku má být odstraněna pravidelně se vyskytující důkazní nouze prostřednictvím eliminace otázky zavinění, a sice k tíži recipienta, protože obecně svědčí pravděpodobnost proti němu a pravda není (s dostatečnou jistotou) zjistitelná.**“⁵⁶

Daná odpovědnost se pak musí uplatnit i v tom případě, kdy lze výjimečně zcela s jistotou prokázat opak.⁵⁷

Současně Exner upozorňuje, že stanovení takto přísné odpovědnosti je dvousečné řešení. Proto musí toto řešení vyžadovat zvláštní praktická důležitost a dané okolnosti musí zvláště vynikat.⁵⁸

Z takto vymezeného účelu objektivní odpovědnosti při receptum nautarum cauponum stabulatorium **následně odvozuje i konkrétní obrysy výjimky z ní v podobě vyšší moci**. Rozumná výjimka má místo tam, „*kde podle povahy případu není výjimečně důkazní nouze a současně hovoří všechna pravděpodobnost pro žalovaného, tj. kde je náhodný (kasuální) charakter nehody prima facie evidentní*“.⁵⁹ Tak je tomu tehdy, pokud „*nehoda, kterou tvrdí žalovaný, je podle své povahy taková, že, pokud budeme předpokládat její skutečnou existenci, již ve svém vlastním vzniku obsahuje zproštění podezření ze zavinění, a ohledně její existence nebo neexistence nemohou vzniknout důkazní obtíže, neboť předmětem tvrzení je velká uchopitelná otevřená událost, kterou nelze fingovat nebo zastírat*“.⁶⁰

Konkrétní kritéria vyšší moci jsou pak podle něho následující:

První předpoklad je **kvalitativní** povahy a spočívá v tom, že daná událost má původ mimo provozní oblast příslušného podniku. Možnost zproštění odpovědnosti tedy předpokládá existenci **vnější okolnosti**; Exner hovoří o **kritériu vnějšího původu, vnější provenience**.

⁶¹ Kanda v této souvislosti hovoří o „**kritériu tzv. vnějšnosti**“.⁶² Naproti tomu, pokud jde o provozní nehodu v nejširším smyslu, tj. má-li původ v provozní oblasti (*Betriebskreis*) dotčeného podniku, pak nelze hovořit o prokazatelnosti skutkového stavu ve prospěch příjemce, která má *prima facie* vyloučit podezření zavinění, pokud tvrzená příčina nehody pochází z vnitřku soukolí (*Getriebe*) žalovaného podniku. Toto je též soudci zpravidla zřejmé na první pohled.⁶³

Zásadní je, jak dalece se položí **hranice provozní oblasti podniku**.⁶⁴ Poznamenejme, že stávající česká legislativní terminologie v této souvislosti obecně konstatuje, že určitá okolnost „*má původ v provozu*“. Exner rozumí provozní oblastí okruh provozních prostředků v nejširším smyslu, tedy místnosti a předměty, které jsou skutečně užívány ke zvládnutí úkolů daného živnostenského podnikání, a to včetně zapojených subdodavatelů

(*Subunternehmungen*).⁶⁵ Zahrnuje tedy veškerý provozní personál, stroje a pracovní zvířata; ovšem s omezením, že jsou skutečně ve funkci (ve službě), tj. že působí jako kolečko v soustrojí; jde tedy o aktivní personál.⁶⁶

Nejde proto o vnější okolnost, pokud ke škodě došlo tím, že lokomotiva přestala být ovladatelná, neboť strojvůdce byl stížen mrtvicí. Něco jiného by bylo, pokud by smrt strojvůdce byla způsobena zásahem blesku.⁶⁷

Podobně nejde o vyšší moc, pokud ke škodě došlo v důsledku **stávky zaměstnanců**; něco jiného by však bylo, pokud by k zastavení práce došlo např. z důvodu mobilizace.⁶⁸

Druhý předpoklad má **kvantitativní** povahu. Nikoli každá *vis* je totiž *vis maior*. Jde o to, jakou musí mít (vnější) událost sama o sobě povahu, že se projevuje pro recipienta *prima facie* zprošťujícím způsobem, přičemž v sobě nese vysoký stupeň pravděpodobnosti, který hovoří proti jakémukoli jeho zavinění.⁶⁹ Vyžaduje přitom vyšší intenzitu, neboť velké je zjevné, protože je z daleka a mnohými vnímáno; velké bývá též nezaviněné, protože lidský důvtip a lidské síly mají přirozené a hospodářské meze.⁷⁰ Kritérium požadované míry intenzity pak podle Exnera vychází z rozlišování mezi náhodami, které se v pravidelném průběhu života nebo obchodu v takové nebo onaké podobě stále vyskytují, a takovými, které jsou vnímány jako něco zcela mimořádného, neboť zjevně a mocně překračují rámeček obvyklého.⁷¹ Dospívá tak ke **kritériu mimořádnosti**.

Doplňuje, že mimořádné přitahuje na sebe oči lidí, a proto se vtiskne do paměti mnohých a každý z těchto mnohých může poskytnout svědectví, kdy a jak se událost udála.⁷² Mimořádné je též *prima facie* neodvratitelné, *cui resisti non potest*. Neboť rozumná míra opatrnosti a opatření, kterými sebe a jiné chráníme před škodlivým působením zvnějšku, spočívá na praktické zkušenosti, která je ražena normálními událostmi života a jen jim chce dostát. I proti neslyšenému a monstróznímu mohou existovat prostředky, ty však zpravidla nejsou na místě, kde se toto odehraje, a jelikož nejsou k dispozici, nemohou být ani použity, což nelze nikomu vytýkat. Proto je zde vysoký stupeň pravděpodobnosti, že není dáno žádné zavinění.⁷³

Mimořádnost tedy posuzujeme podle toho, zda posuzovaná událost podle druhu účinku (intenzity) svého působení očividně překračuje míru toho, co lze podle pravidel života očekávat, tedy v tomto smyslu obvyklé. Je to něco, s čím při běžném běhu věcí podle obecného průměru života nikdo nepočítá a na co nebývá vybaven. Soudce vychází jednak ze své vlastní životní zkušenosti a výjimečně potřebuje podporu znalce.⁷⁴

Podle Exnera tak **není rozhodující sama o sobě neodvratitelnost jako taková**. Právě případy vyšší moci mohou být v konkrétním případě odvratitelné, aniž by ztratily svůj charakter. Neodvratitelnost je však typicky dána již tím, že jde o vyšší moc. Není však podstatou vyšší moci, nýbrž jen pravidelným, nikoli však nutným následkem.⁷⁵

Má-li podle Exnera příslušná okolnost povahu vyšší moci, avšak v konkrétním případě je pro daný subjekt odvratitelná, avšak daný subjekt ji neodvrátí, pak jde podle něj o odpovědnost za zavinění, nikoli *ex recepto*.⁷⁶

Exner své závěry shrnuje takto: „**Vyšší moc ve smyslu zde zohledněných právních norem je událost, která vznikla vně provozní oblasti (Betriebskreis) dotčeného podniku (Verkehrs-Unternehmen), působením do této provozní oblasti, čímž způsobila škodu na těle nebo statku, a která podle svého druhu a síly svého působení očividně převyšuje náhody, které jsou přítomné při řádném běhu života.**“⁷⁷

Vliv na novější doktrínu

Všechna shora uvedená pojetí našla svůj odraz i v české diskusi o pojmu vyšší moc, resp. náhoda obecně. Dosud nelze zcela říci, že by tato diskuse vedla ke sjednocení názorů. Sama diskuse je spíše sporadická, v novější české doktríně chybí jakékoli podrobnější rozpracování pojmu vyšší moc.

Stále se lze, a to dokonce i v nejnovější diskusi k o. z., setkat s názory, které **ztotožňují pojem náhoda a vyšší moc**, stejně jak to činila starší nauka. Např. Hrádek považuje za náhodu takovou okolnost, která vznikla na základě vyšší moci.⁷⁸

Obecně však převažuje výrazně přesvědčivější směr, který náhodu a vyšší moc **odlišuje**. Ani v rámci tohoto směru však není dosaženo jednotného pojetí.

Rozdílná pojetí nalezneme již u zakladatelů naší moderní civilistiky: Randa a Ungera. **Randa** se vymezoval vůči Exnerovi. Vycházel z Goldschmidtova pojetí, když charakterizoval vyšší moc jako náhodu mimořádnou, neodvratitelnou, tj. takovou událost, které se ani při nejpečlivější opatrnosti, která v tom kterém případě může být rozumně vyžadována, objektivně nebylo možné vyvarovat.⁷⁹ Z toho by se zdálo, že podle něho není třeba, aby daná událost byla vnější provenience. Když však interpretuje pojem vyšší moc ve smyslu zák. č. 27/1869 ř. z., o ručení železnic za tělesné poškození a zabití lidí

způsobené na železnicích, uvádí, že jednání pocházející od provozního personálu a pasažérů je vyčleněno z pojmu vyšší moc; vždy je odvratitelné.⁸⁰ Tato jednání by se ve smyslu Exnerova pojetí řadila mezi vnitřní náhody.

Naproti tomu **Unger** vycházel z pojetí Exnerova, a proto v případech vnitřních provozních nehod nepřipouštěl liberaci.⁸¹

Novější doktrína spíše hovoří o vyšší moci jako o **neodvratitelné náhodě**. Tak např. Luby, který takto výslovně odlišuje prostou náhodu a vyšší moc.⁸² Dále též např. Švestka, který v této souvislosti hovoří o vyšší moci jako o **kvalifikované náhodě**.⁸³ Pojem kvalifikovaná náhoda užívá někdy i NS.⁸⁴ Přitom je třeba zdůraznit, že toto pojetí nepředstavuje nic nového; spíše každé pojetí, které odlišuje vyšší moc a prostou náhodu, považuje vyšší moc za kvalifikovanou náhodu. Problém spočívá ve vymezení okolností, které jako vyšší moc náhodu kvalifikují.⁸⁵

Kritérium vnitřní a vnější provenience užíval i Luby, byť již nikoli pro vymezení vyšší moci, nýbrž pro klasifikaci různých druhů vyšší moci, a to vnější a vnitřní. Vnitřní je taková neodvratitelná náhoda, která má svůj původ v okruhu působnosti, která přichází do úvahy jako základ pro uložení nebo vyloučení odpovědnosti (např. má původ v nebezpečném provozu). Vnější je pak taková neodvratitelná náhoda, která nemá původ v tomto okruhu působnosti (např. zásah blesku nebo jiné přírodní síly).⁸⁶

Ani v **příbuzných právních řádech** není pojem vyšší moc užíván jednotně. Někdy je chápán jen jako neodvratitelná náhoda (např. ve smyslu § 206 BGB, který odpovídá našemu § 651 o. z.).⁸⁷ Má-li však působit jako liberační důvod při objektivní odpovědnosti (např. § 1 HaftPflG⁸⁸), pak převažuje pojetí vyšší moci, které navazuje na Exnera. Podle **německé dogmatiky** nepostačuje k charakteristice určité události jako vyšší moci jen neodvratitelná událost. Larenz uvádí, že se sice doposud nepodařilo nalézt bezezbytku uspokojivé vymezení pojmu **vyšší moc**, avšak judikatura i panující nauka vycházejí **ze tří znaků**:

1. musí se jednat o okolnost přicházející zvnějšku, tj. okolnost, která je cizí provozu (*betriebsfremder Umstand*),
2. tato okolnost musí být mimořádná, tj. musí mít charakter vzácného úderu osudu nebo živelní události,
3. musí být přes nejvyšší pečlivost neodvratitelná, tzn. nemůže jí být hospodářsky snesitelnými prostředky zabráněno ani nemůže být učiněna neškodnou.⁸⁹

Podobně aktuální **rakouská doktrína** (k § 1a odst. 3 RHG⁹⁰), byť ani tam není dosaženo jednotného přístupu, zdůrazňuje, že jako vyšší moc mohou platit jen takové události, které nepramení z provozu samotného. Judikatura však posouzení mimořádnosti chápe širěji, než je tomu v případě německé právní praxe.⁹¹ Koziol přímo odkazuje na Larenze; předpoklad mimořádnosti vymezuje tak, že na danou událost nelze nahlížet jako na typické provozní nebezpečí.⁹²

Toto řešení panující německé a rakouské dogmatiky působí dosud nejpřesvědčivější silou.

Vliv na legislativu

Výslovné užití pojmu vyšší moc

Občanský zákoník užívá pojem vyšší moc na několika místech (§ 651, 1417, 1928, 2074, 2535, 2626, 2925 o. z.).

V rámci úpravy náhrady škody tento pojem výslovně zmiňuje jako **liberační důvod při odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným** (§ 2925 o. z.), kde výslovně hovoří o zvnějšku působící vyšší moci. Z toho plyne pro tuto odpovědnost nepochybně závěr, že se v daném případě přinejmenším s ohledem na tento znak uplatní Exnerovo pojetí vyšší moci.⁹³ Na druhou stranu lze však současně z toho, že zákon požadavek vnější provenience zvláště vyzdvihuje, dovodit, že jde o dodatečný předpoklad, který nespojuje se samotným pojmem vyšší moc.

Lze mít tedy spíše za to, že **pojem vyšší moc v o. z. nelze obecně vázat jen na zvnějšku působící události**.⁹⁴ V každém případě je však třeba daný pojem interpretovat *ad hoc* s ohledem na smysl a účel každé jednotlivé skutkové podstaty.

Působení diskuse o pojmu vyšší moc bez jeho výslovného použití

Vedle této výslovné úpravy se diskuse o pojmu vyšší moc promítla přímo do **konstrukce různých skutkových podstat**, případně **konstrukce různých liberačních důvodů**. Zákonodárce nepoužívá pojem vyšší moc, nýbrž konkrétně formuluje jednotlivé předpoklady, které však pocházejí právě z diskuse o pojmu vyšší moc. S ohledem na nejednoznačnost pojmu vyšší moc lze tento přístup jen přivítat.

Již výše byl zmíněn automobilový zákon z roku 1908, který se přesně tímto způsobem použití pojmu vyšší moc vyhnul. Tento přístup se projevuje i v současné konstrukci

liberačního důvodu při odpovědnosti za **škodu z provozu dopravních prostředků** v § 2927 odst. 2 o. z. Věta první vyjadřuje požadavek vnější provenience, věta druhá pak předpoklad neodvratitelnosti.

Zcela zjevné je to při formulaci liberačních důvodů v rámci **smluvní odpovědnosti** podle § 2913 odst. 3; požadavek vnější provenience je vyjádřen tím, že vnitřní původ příslušné okolnosti k liberaci nevede („překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů“). Samotná vnější okolnost musí být mimořádná a nepředvídatelná a též i nepřekonatelná. Jde tedy o stejné pojetí, jaké dnes zastává výše uvedená německá a rakouská doktrína.

Požadavek vnější provenience však nemusí být vyjádřen jen jako liberační důvod, nýbrž může být zahrnut přímo do **základní konstrukce příslušné skutkové podstaty** tak, že odpovědnost předpokládá jen vnitřní okolnost; tak je tomu např. podle § 2936 (vada věci). Praktický rozdíl obou přístupů spočívá v tom, že pokud je vnější okolnost považována za liberační důvod, pak může být dále kvalifikována (např. požadavkem neodvratitelnosti, mimořádnosti). Pokud se však odpovědnost zakládá jen za škodu způsobenou okolností, která má vnitřní provenienci, pak liberuje jakákoli vnější okolnost.

Pojetí vyšší moci v socialistickém právu

Socialistická doktrína se snažila odpoutat od výše uvedených názorů,⁹⁵ avšak žádné vlastní přesvědčivé vymezení nenabídla. Některé přístupy se zcela nepřesvědčivě pokoušely řešit tuto otázku v rámci kategorie příčinné souvislosti. I zde se však převážně různě kombinují výše uvedené přístupy.⁹⁶

V československé socialistické nauce, ale i v legislativě se převážně užívalo **kritérium neodvratitelnosti**. Např. podle Kandy lze vyšší moc „*vymezit jako takovou výjimečnou událost, jejíž škodlivé následky jsou vzhledem k existující úrovni společenského vedení s přihlédnutím ke konkrétnímu případu, zejména možnostem odpovědné osoby, neodvratitelné*“.⁹⁷ Zohledněním možností konkrétní odpovědné osoby se však toto pojetí velmi blíží nezaviněné okolnosti; od ní může odlišovat snad jen kritérium výjimečnosti, které však Kanda podrobněji nevymezuje.

V každém případě československá socialistická doktrína nepřinesla žádné více vyhovující řešení, než je řešení výše uvedené. Na druhou stranu lze pojetí vyšší moci jako neodvratitelné okolnosti spíše v objektivním pojetí považovat v pochybnostech v rámci historického výkladu za východisko československé legislativní praxe.

3. Zásada „za náhodu se neodpovídá“

Právní parémie „náhodu pociťuje vlastník“ (*casum sentit dominus*) vyjadřuje obecně uznávanou zásadu deliktního práva, podle které se za náhodu neodpovídá (*casus a nullo praestatur*).⁹⁸ Nejsou-li dány žádné okolnosti, které by ospravedlňovaly, aby újmu nesl (nahradil) někdo jiný, než komu se udála, pak ji má nést on sám.⁹⁹

Jak bylo uvedeno, již z vládního návrhu OZ z roku 1937 byla taková výslovná úprava vypuštěna, neboť se mělo za to, že je zcela evidentní, a jako výslovná úprava proto nadbytečná. Následně nebyla též do žádného z později platných civilních kodexů začleněna, ani do o. z. Luby uvádí: „*Táto zásada vyplýva argumento a contratio z úpravy občianskoprávnej zodpovednosti na princípe zavinenia a nemusí byť v zákonníku výslovne uvedená. Preto občiansky zákonník zásadu nikde nevyslovuje.*“¹⁰⁰ Následující právní vývoj dal tomuto pojetí za pravdu, neboť i bez explicitního zakotvení je tato zásada obecně uznávána, a to nejen naukou, nýbrž i judikaturou.¹⁰¹

V řadě případů však zákon činí z uvedené zásady výjimky a činí určitý subjekt odpovědný i za náhodu (případy objektivní odpovědnosti), případně případy tzv. smíšené náhody (*casus mixtus*).¹⁰²

4. Pojem náhoda ve smyslu § 2904 o. z.

Náhodou ve smyslu § 2904 o. z. se rozumí **každá škodu působící okolnost, která je v případě subjektivní odpovědnosti nezaviněná, v případě smluvní odpovědnosti pak taková, která není objektivně předvídatelná (je neadekvátní) ani odvratitelná**.¹⁰³

Švestka ve vztahu k § 341 OZ 1950 podobně jako Ehrenzweig k první variantě § 1311 OZO namítal, že nejde o odpovědnost za náhodu, nýbrž za zavinění, neboť příčinou škody je v daném případě vedle náhody i zaviněné jednání škůdce.¹⁰⁴ Ve skutečnosti je však podstatné, že jde o odpovědnost za následky, které nemusí být zahrnuty zaviněním, v takovém případě jsou tedy náhodné. Skutečnost, že jednou z příčin je skutečně zaviněné jednání, pak vede ke konstrukci *casus mixtus*.

III. Porušení ochranné normy

1. Příkaz, který má zabránit nahodilé újmě?

Ust. § 341 OZ 1950, které je hlavním inspiračním zdrojem § 2904 popisuje normovanou situaci tak, že škůdce „*poruší předpis nebo zařízení, které mají zabránit nahodilým škodám*“. Z použití slova „mají“ je zřejmé, že účel směřující k zabránění nahodilým škodám se týká

jak (ochranného) zařízení, tak i (ochranného) předpisu. Tato formulace je však v § 2904 o. z. pozměněna. Zde se již normovaná situace popisuje tak, že škůdce „*poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilé újmě zabránit*“. Čistě jazykovým výkladem bychom tak z použití jednotného čísla („má“) dospěli k závěru, že kzabránění nahodilým škodám má sloužit jen (ochranné) zařízení, nikoli již onen příkaz. Takový výklad by však nedával vůbec žádný rozumný smysl, protože by nebyla dána vůbec žádná zvláštní souvislost mezi porušeným příkazem a způsobenou újmou. Má-li však škůdce odpovídat, i když je újma způsobena náhodou, je nějaká zvláštní souvislost s porušeným příkazem nezbytná. Proto rozumný smysl dává jen výklad, podle kterého má i porušený příkaz směřovat k zabránění nahodilým škodám (§ 2 odst. 2 i. f.: „*nikdo se však nemůže dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu*“). Uvedenou formulační změnu lze tak chápat jen jako **redakční pochybení**, které nemůže mít vliv na význam ustanovení.

Příkaz ve smyslu § 2904 o. z. je tedy třeba chápat jako **ochrannou normu**. Zákon zde na rozdíl od svého předchůdce § 341 OZ 1950 již nepoužívá pojem „předpis“, nýbrž obecnější pojem „příkaz“. Proto toto ustanovení dopadá i na **případy autonomní úpravy**, zejména smluvní, kde o předpisu pochopitelně nelze hovořit.¹⁰⁵ Ochranný příkaz tedy může mít svůj základ i v právním jednání.

Pokud zákon podnícení náhody spojuje s tím, že škůdce poruší ochrannou normu, je to zcela akceptovatelné, neboť v těchto případech nemusí být všechny následky porušení ochranné normy škůdci samy o sobě přičitatelné. V případě subjektivní deliktní odpovědnosti nemusí být všechny následky zaviněné, v případě smluvní odpovědnosti nemusí být všechny následky objektivně předvídatelné.

Přičtení nezaviněných nebo objektivně nepředvídatelných následků škůdci je namíste tehdy, pokud mezi tímto následkem a porušenou ochrannou normou (příkazem) **existuje tzv. nexus protiprávnosti**.¹⁰⁶ Ten předpokládá, že způsobený následek je obsažen v **tzv. ochranném účelu** porušené normy. Jinými slovy, účelem porušené normy muselo být (alespoň také) zamezit vzniku právě té újmy, která v daném případě nastala. Přitom účelem dané normy mohlo být i zabránění škodlivým následkům bez ohledu na jejich subjektivní nebo objektivní předvídatelnost. Je-li tomu tak, pak má škůdce i za tyto nahodilé následky odpovídat.

2. Pojem ochranná norma

Příkaz ve smyslu § 2904 je tzv. ochrannou normou. Ochranná norma je **norma, která zakazuje abstraktně nebezpečné jednání, aby tím ochránila jednotlivé osoby nebo určité okruhy osob před porušením jejich statků**.¹⁰⁷

3. Vztah k vymezení základních skutkových podstat

V rakouském právu představuje § 1311 OZO základní legislativní zakotvení ochranných norem. V německém právu je tímto ustanovením § 823 odst. 2 BGB. V českém zákoně nalezly své vyjádření obě tyto normy (§ 2904, § 2910 věta druhá o. z.), proto je třeba podrobněji vymežit jejich vzájemný vztah.

Na první pohled by se mohlo zdát, že § 2904 je nadbytečný, protože potřeba zkoumat existenci ochranné normy a její ochranný účel plyne již z úpravy § 2910 o. z. Je zcela nepochybné, že se obě ustanovení v tomto směru překrývají. Lze též říci, že se do jisté míry doplňují: podle § 2910 o. z. se nahrazuje škoda, která byla způsobena porušením ochranné normy; ust. § 2904 o. z. k tomu doplňuje, že to platí i v případě, kdy jde o škodu náhodnou. Současně je však pravda, že ke stejnému závěru lze dospět i jen pomocí § 2910 o. z. V případě porušení ochranné normy (§ 2910 o. z.) se zavinění vyžaduje jen ve vztahu k porušení této normy. Pro určení rozsahu nahrazované škody proto již není podstatné, zda jde o škodné následky zaviněné nebo náhodné, nýbrž zda jsou zahrnuty do ochranného účelu porušené normy.

Oprávněnost své legislativní existence získává § 2904 o. z. až ze dvou dalších důvodů. Jelikož jde o obecné pravidlo, které se naváže jen na určitý typ odpovědnosti, je z něj zřejmé, že ochranný účel je třeba zkoumat vždy, nejen ve smyslu § 2910 věty druhé, nýbrž i ve vztahu k porušení právní povinnosti, které vede k zásahu do absolutního práva ve smyslu § 2910 věty první.¹⁰⁸ Druhým případem, kdy lze přímo použít § 2904, je **smluvní odpovědnost**. Rozsah náhrady škody při porušení smluvní povinnosti (§ 2913) se totiž kromě jiného určuje také v závislosti na ochranném účelu porušené smluvní povinnosti.¹⁰⁹ I z tohoto hlediska tedy **úprava § 2904 doplňuje předpoklady odpovědnosti** uvedené v jejich základních skutkových podstatách.

4. Skutková podstata ochranné normy

Porušení ochranné normy předpokládá naplnění její jak subjektivní, tak i objektivní skutkové podstaty. U trestních zákonů je tedy významná i nauka o omylu atp.¹¹⁰

Pokud je porušení konkrétní ochranné normy možné i bez zavinění, lze se **zprostit odpovědnosti v závislosti na příslušném typu odpovědnosti**. V případě smluvní odpovědnosti liberací podle § 2913 odst. 2, v případě deliktní odpovědnosti exkulpací. Tak výslovně normuje např. § 823 odst. 2 věta druhá německého BGB.

IV. Porušení ochranného zařízení

Stejně jako OZ 1950, avšak na rozdíl od § 1311 OZO, upravuje v rámci odpovědnosti za škodu způsobenou náhodou i škodu způsobenou poškozením ochranného zařízení.

Typickým příkladem ochranného zařízení jsou závory na železničním přejezdu, různá signalizační zařízení, jističe, bleskosvody atd. Také nehmotné věci mohou mít tuto funkci, např. antivirový program.

Zatímco v případě ochranné normy postačuje, aby se **zavinění** vztahovalo na samotné porušení této normy, v případě ochranného zařízení musí zahrnout **nejen poškození, nýbrž i samu ochrannou vlastnost**. Jinými slovy, pro škůdce musí být seznatelné, že jde o zařízení, které má zabránit škodám. Tento problém u ochranné normy v této podobě nevzniká, protože povaha normy jako normy ochranné je seznatelná v rámci jejího objektivně teleologického výkladu.

Současně musí být seznatelný i **okruh škod, před kterými má dané zařízení chránit**. Zavinění škůdce tedy musí zahrnout i tuto skutečnost. Jde o obdobu ochranného účelu při zkoumání ochranné normy. Podobně jako ochranná funkce zařízení musí být pro škůdce seznatelný okruh chráněných zájmů. Zatímco ochranný účel normy a jeho rozsah je pro dotčený subjekt zřejmý z výkladu této normy, v případě ochranného zařízení musí být tento rozsah ochranného účelu seznatelný z faktických okolností konkrétního případu.

Musí-li tedy být v konkrétním případě prokázáno zaviněné poškození ochranného zařízení, přičemž zavinění musí zahrnout i ochranný účel zařízení a rozsah škod, kterým má zabránit, pak lze zpravidla jen obtížně hovořit o náhodných škodlivých následcích. I zde však toto lze připustit. Tak tomu bude v případě, kdy má zařízení zabránit vysoce nepravděpodobným škodám, případně když jsou jednajícimu skryty faktické okolnosti, které mohou daný následek vyvolat. Pak již tyto škody lze hodnotit jako nepředvídatelné (nikoli dostatečně předvídatelné), a tedy náhodné. Předvídatelnost nějakého následku totiž vždy vyžaduje posouzení jednak potřebné míry pravděpodobnosti nastoupení tohoto následku, znalost přírodních zákonů, podle kterých má tento následek nastat, a konečně znalost konkrétních faktických okolností, ze kterých lze usuzovat na splnění podmínek těchto přírodních zákonů.

Poznámky pod čarou:

- 1 Obdobné ustanovení bylo možné nalézt již v dřívější úpravě pruského zemského práva; I. 6 § 16; I. 3 § 11, 13 ALR.
- 2 Čl. R. XXI odst. III Práv městských: „*I ten za vykonavatele škody jmín a držán bývá, kterýž příčinu k škodě dává.*“
Podobně čl. R. XXII odst. II: „*Nýbrž i ten lidem škodí a škodou vinen bývá, kdož příčinu ke škodě dává, (...).*“
- 3 A. Ehrenzweig: System des österreichischen allgemeinen Privatrechtstr, Díl 2/1, Das Recht des Schuldverhältnisse, Manz, Wien 1928, str. 43.

- 4 L. J. F. Höpfner: Theoretisch-praktischer Commentar über die Heineccischen Institutionen, 7. vydání, Varrentrapp und Wenner, Frankfurt am Main 1803, § 754, str. 832. Jako příklad uvádí požár způsobený bleskem. Mělo-li by k němu dojít v jeho době, jde o *casus mixtus*, neboť již existoval bleskosvod, který však nebyl nainstalován. Před vynálezem tohoto zařízení nebylo možné tento následek odvrátit, a proto se jednalo o *casus merus*.
- 5 Podobně i Randa: „Náhoda jest tu nepřímým následkem zaviněného činu a není tu tedy výjimky z pravidla, že toliko vinník náhradu plniti musí“; A. Randa: O závazcích k náhradě škody dle rakouského práva občanského, 7. vydání, J. Otto, Praha 1912, str. 26.
- 6 Tuto teorii však, zdá se, používal i Krčmář, viz J. Krčmář: Právo občanské III, Právo obligační, 4. vydání, Všehrd, Praha 1947, str. 319 a násl.
- 7 K pojmu podnícení (*Veranlassen, occasionem praebere*) srov. např. E. Tilsch: O příčinném spojení v právu soukromém, in: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám, Bursík & Kohout, Praha 1904, str. 294. Dále též A. Procházka: O občanskoprávní odpovědnosti elektrických podniků, 1. vydání, V. Linhart, Praha 1938, str. 8, 9.
- 8 Srov. též Celsovy příklady, které uvádí Ulpian; D. 9. 2. 7. 6.
- 9 A. Ehrenzweig, op. cit. sub 3, str. 43, 44.
- 10 Srov. G. Scheidlein: Miscellen aus dem Gebiete des bürgerlichen und der mit derselben verwandten politischen Gesetzgebung des Oesterreichischen Kaiserstaates, 4. sešit, Ueber das dreyßigste Hauptstück des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches von dem Rechte des Schadenersatzes und der Genugtuung, J. G. Mösle, Wien 1821, str. 78.
- 11 H. Koziol: Österreichisches Haftpflichtrecht, Svazek 2, Besonderer Teil, 2. vydání, Manz, Wien 1984, str. 100, 101.
- 12 Prvorepublikový NS hovoří o „protiprávní souvislosti“; rozhodnutí NS ze dne 25. 2. 1927, [Rv II 423/26](#), Vážný č. 6845. Ze současné judikatury srov. nálezy ÚS ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. [I. ÚS 1587/15](#).
- 13 A. Ehrenzweig, op. cit. sub 3, str. 44.
- 14 Srov. důvodovou zprávu k § 1132 OZ 1937.
- 15 Srov. důvodovou zprávu k ustanovením o nepřikázaném jednatelství, § 879 a násl. OZ 1937. Tato kritika však není namístě. Ostatně odpovědnost za náhodně vzniklou škodu v těchto případech následně převzaly všechny navazující civilní kodexy; srov. § 445 OZ 1950, [§ 744 obč. zák. č. 40/1964 Sb.](#), [§ 3009](#) odst. 2 o. z.
- 16 Toto přehlíží Pelikánová, když za inspirační zdroj § 2904 považuje [§ 1311 OZO](#); I. Pelikánová: Obchodní právo 5, Odpovědnost, 1. vydání, Wolters Kluwer, Praha 2012, str. 127.
- 17 Srov. K. Wolf in H. Klang (ed.): Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 2. vydání, sv. 6, Komentář k § 1294, str. 32, 33. Podobně např. Jhering považuje za náhodu (*casus*) vše, co se děje, aniž by bylo možné dlužníkovi vytknout zanedbání vyžadované péče, R. Jhering: Das Schuldmoment im römischen Privatrecht, 1. vydání, Emil Roth, Giessen 1867, str. 50.
- 18 Srov. H. Koziol: Österreichisches Haftpflichtrecht, Svazek 1, Allgemeiner Teil, 3. vydání, Manz, Wien 1997, str. 404, m. č. 12/68. Tak např. J. Sedláček in F. Rouček, J. Sedláček: Komentář k československému obecnému zákoníku

- občanskému, Díl 5, 1. vydání, V. Linhart, Praha 1937, komentář k § 1311, str. 834, m. č. 3; F. Bauer: O povinnosti k náhradě nepřímé škody, 1. vydání, Václav Tomsa, Praha 1945, str. 87: „*Nahodilou zkázkou je pak každá zkáza věci, za niž dlužník svému věřiteli neodpovídá.*“
- 19 Srov. R. Jhering, op. cit. sub 17, str. 41; A. Randa, op. cit. sub 6, str. 61: „*Výjimečně musí se tu totiž netoliko zaviněná, nýbrž i nahodilá škoda hraditi (...)*“. Srov. též Š. Luby: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve, Svazek I., 1. vydání, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1958, str. 571: „*Zavinenie a náhoda sú dve zavzájom sa vylučujúce a súčasne navzájom sa vysvetľujúce kategórie zodpovednostnej sústavy.*“ Tamtéž, str. 577: „*Náhoda je teda nezavinená skutočnosť, ktorou sa zasahujú právo chránené vzťahy.*“ Tučně zvýrazněno aut. Stejně A. Kanda: Vliv změny poměrů na trvání závazku, 1. vydání, Nakladatelství ČSAV, Praha 1966, str. 87. Tak i právo římské; srov. M. Kaser: Dar Römische Privatrecht, Díl první, 2. vydání, C. H. Beck, München 1971, str. 512. Stejně pojetí zastává i J. Švestka: Odpovědnost za škody způsobené při provozech zvláště nebezpečných, 1. vydání, Nakladatelství ČSAV, Praha 1960, str. 92 a násl.; ten dále od náhody odlišuje „*nahodilost ve smyslu filozofickém*“, čímž míní okolnost, která je naprosto nezávislá na vědomosti a vůli příslušné odpovědné osoby.
- 20 K. Wolff in H. Klang (ed.), op. cit. sub 17, komentář k § 1294, str. 33; zde srov. i příklady jiného užití tohoto pojmu.
- 21 Důvodová zpráva k návrhu automobilového zákona zdůrazňovala, že návrh neužívá pojem „vyšší moc“ z důvodu jeho neurčitosti. Příkladmo se však uvádí určité případy, o kterých DZ současně tvrdí, že nemají prakticky žádný význam (např. blesk, zemětřesení, nepřátelský útok atd.). Poukazuje na to, že při praktických případech však pojem vyšší moc nedává soudci žádné jisté vodítko. Proto výslovně volí toto řešení: „*Návrh se proto omezuje na to, aby výslovně označil ty náhodné okolnosti, za které se za všech okolností odpovídá, kterými jsou vlastní provozní nehody, tzn. škodlivé události, které vznikají z provozu samotného a nepochází výlučně z vnějšku přistupujících škodních příčin. Bylo však upuštěno od toho, aby tyto příčiny byly popsány obecnou formulací, protože existovala obava, že takové obecné vymezení nelze precizně předem stanovit.*“ Bylo tedy shledáno účelnějším zvláště vymežit nejdůležitější zdroje nehody. Das Automobilhaftpflichtgesetz, Gesetz vom 9. August 1908, BGBl. Nr. 162, über die Haftung für Schäden aus dem Betriebe von Kraftfahrzeugen mit den Materialien und den Durchführungsverordnungen, Manz, Wien 1908, str. 17, 18.
- 22 Srov. např. čl. 2 bod 15, pozn. č. 3 Dohody o zřízení Světové obchodní organizace (WTO); sdělení č. [191/1995 Sb.](#); zde se vyšší moc vymezuje jako tíseň nebo donucení, jemuž nelze čelit a které je důsledkem nepředvídatelných skutečností osvobozujících od splnění smlouvy. Dále srov. např. čl. 30 Mezinárodní dohody o tropickém dřevě z roku 2006; sdělení č. [89/2012 Sb. m. s.](#)
- 23 A. Kanda, op. cit. sub 19, str. 71, pozn. č. 153: „... *tento výraz neodpovídá terminologii socialistického práva. Náš bývalý občanský zákoník proto také používal termínu ‚neodvratitelná náhoda‘ tam, kde měl na mysli ‚vyšší moc‘. Občanský zákoník RSFSR používal termínu ‚něpreodolijama sila‘.*“
- 24 Srov. D. 4. 9. 3. 1.
- 25 Srov. M. Bartošek: Encyklopedie římského práva, 2. vydání, Academia, Praha 1994, str. 232; A. Exner: Der Begriff der höheren Gewalt (vis maior) im römischen und heutigen Verkehrsrecht, 1. vydání, Alfred Hölder, Wien 1883, str. 39.
- 26 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 3 a násl.

- 27 Tak již např. Právní kniha města Brna (čl. 153 a násl.); srov. M. Flodr: Brněnské městské právo, 1. vydání, Matice moravská, Brno 2001, str. 421 a násl.
- 28 § 2 zákona č. 27/1869 ř. z., o ručení železničních podniků za tělesná poškození nebo usmrcení lidí, způsobená událostmi na železnicích: *„Podnikatelstvo jest osvobozeno od tohoto plnění náhrady jen tehdy a jen tou měrou, pokud dokáže, že událost byla způsobena neodvratnou náhodou (vyšší mocí – vis major) nebo odvratným činem třetí osoby, jejíž zavinění nemá zastupovati, anebo zaviněním poškozeného.“*
- 29 A. Randa, A. Braf: Gutachten über die Haftpflichtfrage beim Betriebe gewerblicher Unternehmungen nach österreichischem Rechte, In Schriften des Vereins für Socialpolitik XIX, Die Haftpflichtfrage, Gutachten und Berichte, 1. vydání, Dunker & Humblot, Leipzig 1880, str. 1, 6.
- 30 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 9. Ještě v nauce 18. století a počátku 19. století se spojoval pojem vyšší moc s neodvratitelnou náhodou. Např. Höpfner ztotožňoval *casus* s vyšší mocí a obojí chápal jako neodvratitelnou událost. L. J. F. Höpfner, op. cit. sub 4, § 754, str. 832. Poukazuje přitom (tamtéž, pozn. č. 5) na Ulpianovu tezi, podle které je fatální škoda (tj. vyšší moc) taková, která se udá nepředvídatelně (*imprudentibus*). Ulpian D. 17, 2, 52, 3: *„Damna quae imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia.“*
- 31 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 11, 12.
- 32 Tamtéž, str. 12.
- 33 Tamtéž.
- 34 Tamtéž, str. 13.
- 35 Tamtéž, str. 17.
- 36 L. Goldschmidt: Das receptum nautarum, cauponum, stabulariorum, Eine geschichtlich-dogmatische Abhandlung, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, 1860, str. 58 a násl., 331 a násl.
- 37 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 18.
- 38 L. Goldschmidt, op. cit. sub 36, str. 93-95.
- 39 Viz úvodní výklad před § 2909 sub VII. 5. D.
- 40 L. Goldschmidt, op. cit. sub 36, str. 369.
- 41 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 20 a násl.
- 42 L. Goldschmidt, op. cit. sub 36, str. 369.
- 43 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 21, 22.
- 44 Tamtéž, str. 24, 25.
- 45 Na to poukazuje též A. Exner, op. cit. sub 25, str. 22.
- 46 Srov. A. Randa, op. cit. sub 6, str. 61, pozn. č. 86; A. Kanda, op. cit. sub 19, str. 74; J. Švestka, op. cit. sub 19, str. 96.
- 47 Srov. A. Randa, op. cit. sub 6, str. 61, pozn. č. 86; A. Kanda, op. cit. sub 19, str. 74 a násl.; J. Švestka, op. cit. sub 19, str. 97.
- 48 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 39, 40, se zjevným odkazem na Jheringův Zweck im Recht: *„Je to tedy otázka po účelu dané starořímské úpravy a jejich moderních potomků, na kterou jsme především narazili; nejen za účelem našeho*

historického a teoretického zájmu, nýbrž zcela bezprostředně jako nástroj k řešení praktických otázek naší materie. Neboť účel není jen ‚tvůrce všeho práva‘ [jako jakéhokoli jiného lidského výtvoru (Einrichtung)], je také, a sice pokud se nedostává jiných momentů vedoucích k poznání, často jediný zdroj vysvětlení práva, obsahu masy jeho norem.“

- 49 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 39.
- 50 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 45.
- 51 Tamtéž, str. 43.
- 52 Tamtéž, str. 68.
- 53 Tamtéž, str. 44, 48, 49, 50.
- 54 Tamtéž, str. 50.
- 55 Tamtéž, str. 51.
- 56 Tamtéž, str. 54.
- 57 Tamtéž, str. 52.
- 58 Tamtéž, str. 43; viz též ve vztahu k vyhozenému a vylitému, str. 44.
- 59 Tamtéž, str. 54.
- 60 Tamtéž, str. 55.
- 61 Tamtéž, str. 59 a násl. Současně však poukazuje na to, že se někdy užívá pojem „vnější náhoda“ v jiném smyslu, kdy vychází z konkrétní odvrátitelnosti události prostřednictvím vědomé „mimořádné péče“ apod. Tamtéž, str. 60, 61; viz příklady na str. 61.
- 62 A. Kanda, op. cit. sub 19, str. 91.
- 63 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 59.
- 64 Tamtéž, str. 63.
- 65 Tamtéž.
- 66 Tamtéž; příklady str. 63, 64.
- 67 Tamtéž, str. 64, 65.
- 68 Tamtéž, str. 65, 66.
- 69 Tamtéž, str. 67, 68.
- 70 Tamtéž, str. 70.
- 71 Tamtéž, str. 71.
- 72 Tamtéž, str. 73.
- 73 A. Exner, op. cit. sub 25, str. 73, 74.
- 74 Tamtéž, str. 74.
- 75 Tamtéž.
- 76 Tamtéž, str. 78 a násl.
- 77 Tamtéž, str. 86.
- 78 Hrádek in J. Švestka, J. Dvořák, J. Fiala a kol.: Občanský zákoník, Komentář, Svazek VI., 1. vydání, Wolters Kluwer, Praha 2014, komentář k § 2904, str. 908.

- 79 A. Randa, op. cit. sub 6, str. 61; hovoří doslova o náhodě kromobyčejné, neodolatelné.
- 80 A. Randa, A. Braf, op. cit. sub 29, str. 1, 6; A. Randa: Ueber die Haftung der Eisenbahnunternehmungen für die durch Eisenbahnunfälle herbeigeführten körperlichen Verletzungen oder Tötungen von Menschen nach dem Gesetze vom 5. März 1867 Z. 27 R. G. Bl., Manz, Wien 1869.
- 81 J. Unger: Handeln auf eigene Gefahr, Ein Beitrag zur Lehre vom Schadenersatz, 2. vydání, G. Fischer, Jena 1983, str. 87 a násl.
- 82 Š. Luby, op. cit. sub 19, str. 572, 582 a násl.
- 83 J. Švestka in M. Knappová, J. Švestka a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek 2, 3. vydání, ASPI, Praha 2002, str. 469, 470.
- 84 Srov. rozsudek NS ze dne 22. 12. 2010, sp. zn. [25 Cdo 3269/2008](#).
- 85 Tak např. A. Randa, A. Braf, op. cit. sub 29, str. 1, 6: *„Tolik je zprvu jasné, že pod tím [pojmem vyšší moc] musí být rozuměna zvláště kvalifikovaná náhoda. V čem však spočívá tato zvláštnost, která činí z prosté nehody casus major (damnum fatale)?“*
- 86 Š. Luby, op. cit. sub 19, str. 584.
- 87 Srov. Grothe in Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Svazek 1., 4. vydání, C. H. Beck, München 2001, komentář k § 203, str. 1965, m. č. 3.
- 88 Německý zákon o odpovědnosti za škodu (*Haftpflichtgesetz*) ve znění revize z roku 1978; do r. 1978 byl v Německu nazýván říšský zákon o odpovědnosti za škodu (*Reichshaftpflichtgesetz*).
- 89 K. Larenz, C.-W. Canaris: Lehrbuch des Schuldrechtstr, Svazek II/2, Besonderer Teil, 13. vydání, C. H. Beck, München 1994, str. 624, 625.
- 90 Říšský zákon o odpovědnosti za škodu (*Reichshaftpflichtgesetz*); v Rakousku platný od r. 1940.
- 91 H. Koziol, op. cit. sub 11, str. 421.
- 92 Tamtéž.
- 93 Téměř doslovně stejné vymezení vyšší moci pro případ takového provozu obsahoval § 1152 věta třetí vládního návrhu OZ z roku 1937: *„Vyšší mocí je rozuměti neobyčejnou příhodu, která nemajíc původ v podnikání způsobem i silou přesahuje události, které lze očekávat podle pravidelného běhu.“*
- 94 Podobný závěr bylo možné dovodit i za účinnosti **OZO**. Kategorie vyšší moci je spojována např. s **§ 1021 OZO**: *„pokud nenastala nepředvídaná a nevyhnutelná překážka“*. Srov. např. F. Meissel: Geschäftsführung ohne Auftrag, Zwischen Qausikontrakt und aufgedrängter Bereicherung, 1. vydání, Manz, Wien 1993, str. 158. Zde se tedy vyžadovala jen kritéria mimořádnosti a neodvratitelnosti, nikoli již vnější provenience.
- 95 Srov. např. J. Švestka, op. cit. sub 19, str. 98.
- 96 K pojmu a vymezení vyšší moci v socialistickém právu srov. např. A. Kanda, op. cit. sub 19, str. 81 a násl.
- 97 Tamtéž, str. 92, 93.
- 98 A. Randa, op. cit. sub 6, str. 232; Š. Luby, op. cit. sub 19, str. 571.
- 99 H. Koziol, op. cit. sub 11, str. 100.
- 100 Š. Luby, op. cit. sub 19, str. 571.

- 101 Srov. např. rozsudek NS ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. [25 Cdo 1229/2013](#). Tento vývoj nereflektuje I. Pelikánová, op. cit. sub 16, str. 127.
- 102 Srov. Š. Luby, op. cit. sub 19, str. 572.
- 103 Zejména s ohledem na odlišnou konstrukci [§ 2910](#) a [2913 o. z.](#) od úpravy základních skutkových podstat náhrady škody v [OZO](#) nelze vycházet z tamějšího vymezení náhody pro [§ 1311 OZO](#) (tzv. pouhá náhoda) jako každého škodlivého následku, za který se neodpovídá podle [§ 1295_1320 OZO](#). K tomu srov. R. Reischauer in P. Rummel (ed.): Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, Svazek II/2b, 3. vydání, Manz, Wien 2004, komentář k [§ 1311](#), str. 790, marg. č. 1.
- 104 J. Švestka, op. cit. sub 19, str. 94, 95.
- 105 Pokud by byl v českém právu jako pramen práva uznán i obyčej (což by bylo žádoucí), pak by norma opírající se o tento pramen práva nevyhovovala pojmu „předpis“.
- 106 Tento pojem vycházející z německého *Rechtswidrigkeitszusammenhang* užívá např. i ÚS; srov. náleží ÚS ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. [I. ÚS 1587/15](#).
- 107 H. Koziol, op. cit. sub 11, str. 102.
- 108 Ke konstrukci [§ 2910](#) viz komentář k [§ 2910](#) sub II.
- 109 Tak již za účinnosti [OZ 1964](#) judikoval Ústavní soud; srov. náleží ÚS ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. [I. ÚS 312/05](#).
- 110 D. Medicus: Bürgerliches Recht, 18. vydání, Kolín nad Rýnem 1999, marg. č. 621.